

УДК 336.71: 339.727.2

О. М. Момот, канд. екон. наук, доцент

ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі», м. Полтава, Україна

НАПРЯМИ ФОРМУВАННЯ СПРИЯТЛИВИХ УМОВ ДЛЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ

А. М. Момот, канд. екон. наук, доцент

ВУЗ Укоопсоюза «Полтавский университет экономики и торговли», г. Полтава, Украина

НАПРАВЛЕНИЯ ФОРМИРОВАНИЯ БЛАГОПРИЯТНЫХ УСЛОВИЙ ДЛЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И РАЗВИТИЯ ОТЕЧЕСТВЕННЫХ БАНКОВ

Oleksandr Momot, PhD in Economics, Associate Professor

Higher Education Institution of Ukoopspilka «Poltava University of Economics and Trade», Poltava, Ukraine

DIRECTIONS OF FORMATION OF FAVORABLE CONDITIONS FOR THE ACTIVITIES AND DEVELOPMENT OF DOMESTIC BANKS

У статті виявлено та обґрунтовано основні напрями, за допомогою яких відбувається ефективний розвиток банківських установ. Визначено основу для зміцнення конкурентоспроможності вітчизняних банків. Акцентовано увагу на систематизації позитивних і негативних результатів підвищення вимог до капітальної бази банків. Доведено актуальність заходів для підтримки кредитування економіки. Обґрунтовано важливість реалізації інвестиційної функції вітчизняних банків, зокрема стимулювання дифузії інновацій серед них. Доведено значущість забезпечення рівних умов функціонування державних та приватних банків, важливість підвищення якості як управління ризиками, так і корпоративного управління банківськими установами. Розкрито специфіку формування банківської культури та необхідність впровадження клієнтоорієнтованого підходу до обслуговування клієнтів.

Ключові слова: банківська установа; конкурентоспроможність банків; капіталізація банків; інвестиційна функція; дифузія інновацій; управління ризиками; банківська культура.

В статье выявлены и обоснованы основные направления, с помощью которых происходит эффективное развитие банковских учреждений. Определены базис для укрепления конкурентоспособности отечественных банков. Акцентировано внимание на систематизации положительных и отрицательных результатов повышения требований к капитальной базе банков. Доказана актуальность мер по поддержке кредитования экономики. Обоснована важность реализации инвестиционной функции отечественных банков, в том числе стимулирования диффузии инноваций среди них. Доказано значимость обеспечения равных условий функционирования государственных и частных банков, важность повышения качества как управления рисками, так и корпоративного управления банковскими учреждениями. Раскрыта специфика формирования банковской культуры и необходимость внедрения клиентоориентированного подхода к обслуживанию клиентов.

Ключевые слова: банковское учреждение; конкурентоспособность банков; капитализация банков; инвестиционная функция; диффузия инноваций; управления рисками; банковская культура.

In the article the author identifies and substantiates the main directions with the help of which the effective development of banking institutions takes place. The basis for strengthening the competitiveness of domestic banks is defined. Attention is focused on systematization of positive and negative results of increasing requirements for the capital base of banks. It is proved the relevance of measures to support lending to the economy. It is justified the importance of implementing the investment function of domestic banks, including stimulating the diffusion of innovations among them. The importance of ensuring equal conditions for the functioning of public and private banks, the importance of improving the quality of both risk management and corporate governance of banking institutions has been proven. The specifics of banking culture formation and the need to introduce a client-oriented approach to customer service are revealed.

Keywords: banking institution; competitiveness of banks; capitalization of banks; investment function; diffusion of innovations; risk management; banking culture.

Постановка проблеми. На сьогодні розвиток української банківської системи стримується комплексом внутрішніх і зовнішніх факторів. До внутрішніх факторів негативного впливу відносяться: нерозвиненість системи управління, недостатня ефективність рівня бізнес-планування, незадовільний стан управління в окремих банках, фіктивність домінуючої частини капіталу окремих банків тощо. Зовнішні ж фактори, що стримують розвиток банківської системи, на відміну від внутрішніх, характеризуються високими ризиками кредитування, невирішеністю основних проблем у заставному законодавстві, обмеженістю ресурсних можливостей банків, зокрема дефіцитом середньострокових і довгострокових пасивів, а також низьким рівнем довіри населення до більшої частини банків. Звідси, розробка напрямів формування сприятливих умов для функціонування та розвитку вітчизняних банківських установ є актуальним напрямом досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні питання функціонування як банківської системи загалом, так і банківських установ зокрема, досліджувалися багатьма науковцями, серед яких треба відзначити праці таких вітчизняних учених, як У. В. Владичин [1], Р. В. Корнилюк, О. М. Диба [2], В. О. Онищенко [3], Є. С. Осадчий [4], О. О. Чуб [5], а також закордонних дослідників, серед яких Дж. Р. Барт [6], Д. Бігар [7] та інші. Проте перспективні напрями формування сприятливих умов для функціонування та розвитку вітчизняних банківських установ залишаються ще недостатньо висвітленими в економічній літературі.

Метою статті є пошук та обґрунтування напрямів створення сприятливих умов для функціонування вітчизняних банків для сприяння інтеграції вітчизняної банківської системи до глобального фінансового простору з одночасним збереженням національних інтересів у банківській сфері.

Виклад основного матеріалу. На нашу думку, найяскравішим результатом розвитку вітчизняного банківського сектору повинно стати підвищення його значущості в економіці, посилення фінансової стійкості банків та їх транспарентності. При цьому основні індикаторні показники ефективності функціонування банківського сектору повинні наближатися до аналогічних показників країн із перехідною економікою, в яких уже сформовані сучасні ринкові механізми господарювання. Обміркуємо заходи, які необхідно вжити в межах окреслених завдань.

Зміцнення конкурентоспроможності вітчизняних банків. За нашими міркуваннями, зміцнення конкурентоспроможності вітчизняних банків має відбуватися в такій векторній траєкторії:

- по-перше, підвищення конкурентоспроможності банківських установ з огляду на нарощуваність капітальної бази, активне впровадження інноваційних технологій, покращення якості обслуговування клієнтської бази з обов'язковим удосконаленням асортименту банківських продуктів, оптимізації внутрішньої структури банку, посилення уваги до стратегічного планування;

- по-друге, удосконалення інституціональної структури банківської системи через розвиток сучасної банківської інфраструктури (включаючи модернізацію підсистем інформаційного та науково-методичного забезпечення, підвищення прозорості ринку банківських послуг) та модернізації регулювання банківського сектору з огляду на формування як єдиного стандарту регулювання банків і небанківських кредитних організацій, так і сукупності заходів із боротьби з недобросовісною конкуренцією.

Підвищення рівня капіталізації вітчизняних банків. Неабиякої важливості набуває проблема підвищення рівня капіталізації банківських установ. Це пояснюється тим, що низька капіталізація банків перешкоджає їхньому функціональному розвитку, обмежує впровадження сучасних банківських послуг та нових технологій, у тому числі й управлінських, та сприяє нарощуванню комплексу ризиків, зумовлених банківською діяльністю та посиленням конкуренції на фінансовому ринку. Основною причиною низької капіталізації банків є небажання власників сприяти злиттю та приєднанню, що значно обмежує їхні можливості в частині здійснення контролю за оперативною діяльністю банку та кредитуванню власних взаємопов'язаних бізнес-процесів. Часто великі сподівання покладаються на іноземний капітал, але іноземні вкладення в капітал банків поки що не мають потужної частки. Така ситуація уповільнює інтеграцію української банківської системи до міжнародних ринків та забезпечення її прискореного розвитку.

Важливості в сучасних умовах набуває приділення державою зазначеним вище питанням значної уваги, зокрема в частині вдосконалення законодавчих норм стосовно спрощення випуску банком цінних паперів, надання пільг в оподаткуванні та вивільнення частини прибутку для зростання власного капіталу банківських установ. У

частині вимог підвищення статутного капіталу банків зауважимо, що саме вони впливають на ступінь концентрації капіталу та на конкуренцію в банківському секторі. Відповідно, можна виділити як позитивні, так і негативні ефекти посилення такої умови ліцензування банківської діяльності (рис. 1).

Вимоги до підвищення капітальної бази банків	
позитивні ефекти	негативні ефекти
<ul style="list-style-type: none"> - зниження вартості залучених ресурсів для економіки завдяки ефекту масштабу; - створення банків міжнародного масштабу; - спрощення банківського регулювання та нагляду, скорочення витрат на нього; - підвищення ефективності розподілу фінансових ресурсів між секторами економіки та окремими суб'єктами фінансової системи 	<ul style="list-style-type: none"> - зниження конкуренції на домінуючих банківських ринках; - поява ризиків системної нестабільності через зростання впливу банків «to-big-to-fail» та, відповідно, більш високих витрат на санацію системо утворюючих банків

Рис. 1. Систематизація позитивних і негативних результатів підвищення вимог до капітальної бази банків

Джерело: сформовано автором.

Підтримка кредитування економіки. Роль банківського кредитування в забезпеченні як реального, так і роздрібного секторів економіки, оборотним капіталом та інвестиціями характеризується тенденцією до поступового скорочення.

При цьому основними перешкодами в частині відновлення кредитної активності, на нашу думку, є: низький платоспроможний попит; зменшення попиту на кредитні ресурси; високий рівень проблемних кредитів; зниження якості заставного майна; зменшення рівня резервування тощо. Для фінансового оздоровлення економіки країни загалом та банківської системи зокрема, актуальним є запровадження таких заходів, як: масштабний запуск проектів публічних інвестицій; формування системи страхування кредитів для модного та середнього бізнесу; розробка різних програм з управління проблемними кредитами та активами з одночасною побудовою необхідної інституційної та функціональної архітектури; формування системи страхування активів, що виступають у ролі забезпечення кредитів; реформування системи формування банківських резервів під корпоративну прострочену заборгованість; впровадження системи ефективного моніторингу проблемних банківських кредитів; наявність державних гарантій банківських ресурсів, що виділяються під інвестиційні проекти; впровадження прогресивного податку на спекулятивний іноземний капітал із метою перешкоджання формуванню «бульбашок» на ринку цінних паперів: чим менший термін, тим більшим має бути податок тощо.

Розвиток інвестиційної діяльності вітчизняних банків. Важливість реалізації інвестиційної функції вітчизняних банків обумовлюється необхідністю ефективного функціонування банківського каналу трансформації збережень у інвестиції та перепливу капіталу від менш ефективних суб'єктів господарювання до більш ефективних, у тому числі й розвиток інноваційної складової, що забезпечує випереджаюче економічне зростання та конкурентність відносно до країн із розвинутою економікою. Недостатня участь вітчизняних банків у інвестиційних процесах, які відбуваються в сучасній економіці, призводить до формування недостатніх фінансових зв'язків між банківськими установами та суб'єктами господарювання, що зумовлює абстрагування банківських продуктів від потреб реальної економіки.

Крім того, банківські установи замало використовують інструментів співфінансування інноваційних проєктів, як на державному, так і на регіональному рівнях, у симбіозі між органами державної влади та бізнесу. Це сприяло б розвитку наукомістких, високотехнологічних та конкурентоспроможних галузей на світовому ринку. Водночас, зрозуміло, що розвиток таких галузей потребує серйозних та фінансово значущих капіталовкладень, а також ризикових інвестиційних фінансових ресурсів. За таких умов виникає необхідність фінансування інвестиційних проєктів, пов'язаних із новими розробками та науковими проєктами, що потребує співробітництва банків із венчурними фондами та інвестиційними компаніями, які здійснюють проєктне фінансування.

Стимулювання дифузії інновацій серед вітчизняних банків. Однією з результативних рис ефективного функціонування банківської системи є політика впровадження та розвитку інноваційних фінансових продуктів і технологій. Не підлягає запереченню той факт, що банківська система є основним базисом розвитку системи фінансування процесу модернізації економіки країни, оскільки вона охоплює найбільшу частину при фінансуванні інновацій в основний капітал підприємств.

Водночас у сучасних реаліях діяльність вітчизняних банківських установ із погляду інновацій характеризується повільним характером їх застосування порівняно з транснаціональними банками. Це пояснюється тим, що досвід розробки нових банківських продуктів, послуг та технологій на українському ринку переважно ґрунтується на світовій практиці. Тому вітчизняні банки переймають не лише успішні зарубіжні практики впровадження нових продуктових комплексів, але й інформаційні технології, а також основні методичні розробки в частині управління банком, технології провадження відповідних бізнес-процесів та інше. При цьому варто зазначити, що не завжди зарубіжні інноваційні продукти та послуги набували в Україні значного поширення та швидких темпів розвитку, здебільшого через певні законодавчі обмеження та психологічні особливості споживачів. Звідси можна зробити висновок, що з огляду на стрімкий розвиток банківських систем копіювання прикладу впровадження інновацій на розвинених ринках не завжди має бажаний результат.

Забезпечення рівних умов функціонування державних та приватних банків. Цікавими з наукового погляду є міркування науковців та практиків банківництва щодо доцільності зниження домінування державних банків. Дійсно, досі більша частина активів банківської системи ще залишається у власності держави, що створює серйозні проблеми в конкурентній боротьбі на банківському просторі. Банки з державною участю, отримуючи преференції з боку державних структур, потрапляють до інших регулятивних траєкторій, що не сприяє покращенню їх систем управління ризиками та до того ж формує системні ризики для всієї банківської системи. Іншими словами, участь держави в банківському бізнесі зумовлює суттєві викривлення в ринкових відносинах шляхом надання певних преференцій. Разом із тим не можна не відзначити той факт, що населення все ж таки більше довіряє державним банкам, оскільки в разі їх банкрутства держава бере на себе відповідальність за фінансові втрати. Але така ситуація зумовлює значне подорожчання фінансових ресурсів для недержавних банківських установ, чим сприяє виникненню серйозних структурних диспропорцій.

Реалістичними в умовах сьогодення є реалізація кількох варіантів заходів із оптимізації участі держави в банківському секторі. По-перше, застосування варіанта часткової приватизації великих державних банків, що дозволяє диверсифікувати структуру їхньої власності. До того ж приватизація державних банків сприятиме підвищенню ефективності корпоративного управління, формуванню ринку банківських акцій та підвищенню капіталізації банків, а також покращенню макроекономічних результатів діяльності банків. По-друге, обмеження нарощування фінансової потужності державних банків за рахунок бюджетних та адміністративних ресурсів, що призводить до викривлення конкуренції.

Підвищення якості управління ризиками та якості наглядових процедур. Цікавими для глибокого дослідження є процеси підвищення якості управління ризиками та якості наглядових процедур. Такі два процеси повинні відбуватися паралельно і лише тоді досягається максимальний результат: з одного боку, трансформується банківський нагляд, переходячи до системи нагляду, що ґрунтується на оцінці управління ризиками, максимально наближуючись до Базельських принципів банківського нагляду, з іншого боку, відбувається постійне підвищення вимог до якості управління ризиками та систем внутрішнього контролю в тих банках, які не мають достатнього досвіду та знань у цій сфері. За такої ситуації від банків вимагається максимальна регламентованість усіх управлінських та операційних процесів, а також впровадження ефективних систем внутрішнього контролю.

Окремого переосмислення вимагає проблема управління кредитним ризиком. Так, при зростанні вимог до якості управління кредитним ризиком банку зазвичай підвищують вимоги до позичальників, а саме вимагають від позичальників розкриття інформації, достовірності бухгалтерської звітності, обґрунтованого бізнес-плану та інших критеріїв незалежно від наявності та вартості застави. Оскільки задоволення таких вимог позичальників є практично неможливим, то відбувається певне «звуження» кредитування, хоча поверненість кредитів різко зростає. Варто зазначити, що в сучасних реаліях не виправдано захищаються права позичальників у шкоду правам кредиторів, чим і обумовлюється загроза для вкладників банківських установ. Проблеми також пов'язані з реалізацією застави та переходом права власності на закладене майно до кредитора. За деякими оцінками, аналогічна процедура може тривати до трьох років, а може і взагалі позбавити кредитора права вимоги.

Зважаючи на те, що криза має властивість поширюватися через системоутворюючі банки на інших агентів фінансового сектору та реальний сектор економіки. За нашими міркуваннями, до великих банків потрібно застосовувати особливий підхід до банківського регулювання. Так, НБУ застосовує до всіх банківських установ однаковий підхід до регулювання з огляду на пруденційні норми. Але, якщо зважити на те, що системоутворюючі банки є джерелами системних ризиків для всього сектору, то до них повинні ставляться більш високі вимоги та приділятися більша увага, ніж до решти банківських установ.

Підвищення якості корпоративного управління банківськими установами. Варто наголосити на необхідності впровадження системи корпоративного управління із законодавчим закріпленням ключових норм. У цьому разі йдеться про захист прав міноритарних власників, підвищення відповідальності ради директорів за стратегічний розвиток, обмеження втручання власників у процес оперативного управління, підвищення рівня прозорості банківських установ, посилення функцій контролю та аудиту та впровадження форм фідучіарної відповідальності органів управління всіх рівнів за якість рішень, що приймаються.

Формування банківської культури. Значну зацікавленість викликає практична значущість формування банківської культури. Остання у вузькому розумінні подається як різновид корпоративної культури, що являє собою систему внутрішньобанківських цінностей, сукупності принципів діяльності банківської установи та/або правил поведінки її співробітників. При цьому безпосередніми носіями банківської культури в цьому випадку є самі банки та їхні співробітники. Розглядаючи банківську культуру в широкому розумінні, її можна визначити як сукупність принципів поведінки всіх суб'єктів банківської діяльності, тобто банківських установ, клієнтів банків та соціальних інститутів, що забезпечують функціонування банківського сектору. Формування банківської культури, на наше переконання, повинно стати важливим фактором підвищення конкурентоспроможності вітчизняних банків.

На нашу думку, поглиблюючи дослідження складових банківської культури, доцільним є виділення трьох її елементів (рис. 2).

Рис. 2. Основні складові банківської культури

Джерело: сформовано автором.

Елементами корпоративної банківської культури є внутрішньобанківські правила (зовнішній вигляд співробітників; правила поведінки на робочому місці; етика переговорів тощо), сукупність професійної компетенції фахівців банківської установи, комунікаційна та управлінська культура, специфічність банківської стратегії та принципів відносин із державою й суспільством. На наше переконання, елементом корпоративної банківської культури насамперед є відносини банківських установ зі споживачами банківських продуктів і послуг, побудовані на принципах партнерства. Це означає, що банківські установи повинні вивчати профіль клієнта та його вподобання не лише для збереження, але і для примноження капіталу своїх клієнтів, пропонуючи їм новітні послуги.

Склад елементів споживацької культури є принципово іншим та уособлює в собі фінансову грамотність клієнтів банків та їхню готовність свідомо користуватися банківськими послугами. Варто зазначити, що в сучасних умовах завдання підвищення рівня фінансової грамотності є дуже важливим не лише для банківських установ, але й також для держави загалом. До елементного складу соціальної банківської культури відносяться банківське законодавство, стратегія розвитку банківської системи, регулювання банківської конкуренції, банківський нагляд тощо.

Впровадження клієнтоорієнтованого підходу до обслуговування клієнтів. Варто визнати, що потужним елементом інноваційного розвитку банківської системи в умовах зростання конкуренції є встановлення тісних зв'язків із клієнтами в процесі продажу банківських продуктів, вибудовування якісного маркетингового аналізу переваг споживачів та впровадження новітніх клієнтоорієнтованих технологій. Нові банківські продукти повинні бути чітко зорієнтовані на обслуговування фізичних та юридичних осіб, індивідуальний або корпоративний сегмент. Лише за дотримання таких умовностей формуються оригінальні інновації, які максимально відповідають потребам клієнта та вимогам банківської установи.

Висновки і пропозиції. Отже, за результатами дослідження обґрунтовано основні напрями створення сприятливих умов для функціонування та розвитку вітчизняних банків, а саме: зміцнення конкурентоспроможності вітчизняних банків та підвищення рівня їхньої капіталізації; підтримка кредитування економіки; розвиток інвестиційної діяльності вітчизняних банків та стимулювання дифузії інновацій серед них; забезпечення рівних умов функціонування державних та приватних банків; підвищення якості управління ризиками, наглядових процедур та корпоративного управління банківськими установами; формування банківської культури; впровадження клієнтоорієнтованого підходу до обслуговування клієнтів.

Список використаних джерел

1. Владичин У. В. Державне регулювання іноземного банківництва в Україні: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 592 с.
2. Корнилюк Р. В., Івасів І. Б., Диба О. М. Іноземні банки в Україні: вплив та регулювання: монографія. Київ: КНЕУ, 2012. 234 с.
3. Онищенко В., Манжос С. Регулювання іноземного капіталу в банківській системі: зарубіжний досвід та імплементація його в Україні. *Вісник Національного банку України*. 2013. № 11. С. 16–21.
4. Осадчий Є. С. Іноземний капітал в банківській системі України: автореф. дис. ... канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси, кредит» / Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана. Київ, 2010. 21 с.
5. Чуб О. О. Банки в глобальній економіці: монографія. Київ: Вид-во КНЕУ, 2009. 340 с.
6. Barth J. R., Gan J., Nolle D. E. *Global Banking Regulation & Supervision: What Are the Issues and What Are the Practices?* Nova Science Publishers, Inc., 2009. 97 p.
7. Biggar D., Heimler A. An increasing role for competition in the regulation of banks, International Competition. Antitrust Enforcement in Regulated sectors – Subgroup 1, ICN. Biggar. Bonn, 2005. URL: http://www.internationalcompetitionnetwork.org/bonn/AERS_WG/SG1_Banking/Appendix_Banking_Report.pdf.

References

1. Vladychyn, U. V. (2015). *Derzhavne rehuliuвання inozemnoho bankivnytstva v Ukraini [State regulation of foreign banking in Ukraine]*. Lviv: LNU imeni Ivana Franka [in Ukrainian].
2. Kornyliuk, R. V., Ivasiv, I. B., Dyba O. M. (2012). *Inozemni banky v Ukraini: vplyv ta rehuliuвання [Foreign banks in Ukraine: influence and regulation]*. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
3. Onyshchenko, V., Manzhos S. (2013). *Rehuliuвання inozemnoho kapitalu v bankivskii systemi: zarubizhnyi dosvid ta implementatsiia yoho v Ukraini [Regulation of foreign capital in the banking system: foreign experience and its implementation in Ukraine]*. *Visnyk Natsionalnoho banku Ukrainy – Bulletin of the National Bank of Ukraine*, 11, 16–21 [in Ukrainian].
4. Osadchyi, Ye. S. (2010). *Inozemnyi kapital v bankivskii systemi Ukrainy [Foreign capital in the banking system of Ukraine]* (Extended abstract of candidate's thesis). [in Ukrainian]. Kyiv National Economics University named after Vadym Hetman, Kyiv [in Ukrainian].
5. Chub, O. O. (2009). *Banky v hlobalnii ekonomitsi [Banks in the global economy]*. Kyiv: KNEU [in Ukrainian].
6. Barth, J. R., Gan, J., Nolle, D. E. (2009). *Global Banking Regulation & Supervision: What Are the Issues and What Are the Practices?* Nova Science Publishers, Inc. [in English].
7. Biggar, D., Heimler, A. (2005). An Increasing Role for Competition in the Regulation of Banks. Antitrust Enforcement in Regulated sectors – Subgroup 1, ICN. Bonn. Retrieved from http://www.internationalcompetitionnetwork.org/bonn/AERS_WG/SG1_Banking/Appendix_Banking_Report.pdf.

Момот Олександр Михайлович – кандидат економічних наук, доцент, докторант, Вищий навчальний заклад Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі» (вул. Ковалю, 3, м. Полтава, 36014, Україна).

Момот Александр Михайлович – кандидат экономических наук, доцент, докторант, Высшее учебное заведение Укоопсоюза «Полтавский университет экономики и торговли» (ул. Ковалю, 3, г. Полтава, 36014, Украина).

Momot Oleksandr Mykhailovych – PhD in Economics, Associate Professor, doctoral candidate, Higher Education Institution of Ukoopspilka «Poltava University of Economics and Trade» (3 Koval Str., 36014 Poltava, Ukraine).

E-mail: o.m.momot@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3799-0821>